

IJTIMOIIY-GUMANITAR SOHADA ILMIIY-INNOVATION TADQIQOTLAR

ILMIY METODIK JURNALI

ISSN 3060-5059

VOL.3 № 4

2026

J.G. BAYRONNING “KAIN” VA A. FITRATNING “SHAYTONNING TANGRIGA ISYONI” DRAMATIK KONSEPTLARINI TARJIMADA QIYOSLASH: INTERPRETATSIYA, TIPOLOGIYA VA AI TAHLILI

Qurbonov Parда Axmedovich

Turon universiteti, dotsent

Annotatsiya

Mazkur maqolamda Jorj Gordon Bayronning “Kain” dramasi hamda Abdurauf Fitratning “Shaytonning tangriga isyoni” asari dramatik konseptlar nuqtayi nazaridan qiyosiy-tahliliy asosda o‘rganiladi. Tadqiqotda har ikki asarda aks etgan isyon g‘oyasi, inson va ilohiylik o‘rtasidagi ziddiyat, erkinlik va taqdir masalalari tarjima jarayonida qanday talqin etilishi chuqur tahlil qilinadi. Bayron asarida individual ong, ruhiy iztirob va metafizik izlanishlar markaziy o‘rin egallasa, Fitrat dramasi ijtimoiy-falsafiy mazmun bilan boyitilgan bo‘lib, unda jamiyat, hokimiyat va inson o‘rtasidagi murakkab munosabatlar ramziy shaklda ifodalanadi. Maqolamizda Fitratning ko‘p qirrali ijodiy merosiga tayangan holda uning dramatik tafakkuri, badiiy ifoda usullari va falsafiy qarashlari ochib beriladi. Shuningdek, har ikki asarning tipologik o‘xshashliklari va farqli jihatlari aniqlanib, ularning milliy-madaniy kontekstdagi o‘ziga xosligi ko‘rsatib beriladi. Tarjima jarayonida mazmunning adekvatligi, uslubiy uyg‘unlik, obrazlar tizimi va poetik ifoda vositalarining saqlanish darajasi muhim mezon sifatida baholanadi. Bundan tashqari, tadqiqotda sun‘iy intellekt (AI) asosida matnlarni tahlil qilish imkoniyatlari ham ko‘rib chiqilib, semantik va stilistik qatlamlarni aniqlash hamda tarjima variantlarini solishtirish orqali yangi ilmiy yondashuvlar taklif etiladi. Natijada dramatik asarlarning tarjimada qayta yaratilishi jarayonidagi interpretativ o‘zgarishlar va tipologik uyg‘unliklar ilmiy asosda yoritiladi.

Kalit so‘zlar: Jorj Gordon Bayron, Abdurauf Fitrat, Kain, Shaytonning tangriga isyoni, dramatik konsept, qiyosiy tahlil, tarjima nazariyasi, interpretatsiya, tipologiya, romantizm, jadid adabiyoti, isyon motivi, falsafiy drama, poetik ifoda, semantik tahlil, sun‘iy intellekt, AI tahlili.

СРАВНИТЕЛЬНЫЙ АНАЛИЗ ДРАМАТИЧЕСКИХ КОНЦЕПЦИЙ «КАИН» ДЖ. Г. БАЙРОНА И «БУНТ САТАНЫ ПРОТИВ БОГА» А. ФИТРАТА В ПЕРЕВОДЕ: ИНТЕРПРЕТАЦИЯ, ТИПОЛОГИЯ И AI-АНАЛИЗ

Курбонов Парда Ахмедович

Университет Турон, доцент

Аннотация

В статье проводится сравнительно-аналитическое исследование драмы Джорджа Гордона Байрона «Каин» и произведения Абдурауфа Фитрата «Бунт сатаны против Бога» с точки зрения драматических концепций. Анализируются идеи бунта, противоречия между человеком и божественным началом, проблемы свободы и судьбы, а также их интерпретация в процессе перевода. В произведении Байрона центральное место занимают индивидуальное сознание, духовные переживания и метафизические поиски, тогда как драма Фитрата обогащена социально-философским содержанием и символически отражает сложные отношения между обществом, властью и человеком. Определяются типологические сходства и различия двух произведений, раскрывается их национально-культурная специфика. В переводе оцениваются адекватность содержания, стилистическая гармония, система образов и сохранение поэтических средств. Также рассматриваются возможности анализа текстов с использованием искусственного интеллекта, предлагаются новые подходы к выявлению семантических и стилистических уровней и сопоставлению переводов.

Ключевые слова: Джордж Гордон Байрон, Абдурауф Фитрат, «Каин», «Бунт сатаны против Бога», драматическая концепция, сравнительный анализ, теория перевода, интерпретация, типология, романтизм, джадидская литература, мотив бунта, философская драма, поэтические средства, семантический анализ, искусственный интеллект, AI-анализ.

**COMPARATIVE ANALYSIS OF THE DRAMATIC CONCEPTS OF J.G. BYRON'S
"CAIN" AND A. FITRAT'S "SATAN'S REVOLT AGAINST GOD" IN TRANSLATION:
INTERPRETATION, TYPOLOGY, AND AI ANALYSIS**

Qurbonov Parda Akhmedovich

Turon University, Associate Professor

Abstract

This article presents a comparative analytical study of George Gordon Byron's drama "Cain" and Abdurauf Fitrat's work "Satan's Revolt against God" from the perspective of dramatic concepts. The research examines the theme of rebellion, the conflict between the human and the divine, and the issues of freedom and fate, focusing on how these elements are interpreted in translation. While Byron's work emphasizes individual consciousness, emotional struggle, and metaphysical inquiry, Fitrat's drama is enriched with socio-philosophical content and symbolically represents complex relations between society, power, and the individual. The study identifies typological similarities and differences between the two works and highlights their national and cultural specificity. Special attention is paid to translation criteria such as adequacy of meaning, stylistic coherence, imagery, and preservation of poetic devices. Additionally, the research explores the use of artificial intelligence in textual analysis, proposing innovative approaches to identifying semantic and stylistic layers and comparing translation variants. As a result, interpretative transformations and typological correspondences in the translation of dramatic works are systematically revealed.

Keywords: George Gordon Byron, Abdurauf Fitrat, Cain, Satan's Revolt against God, dramatic concept, comparative analysis, translation theory, interpretation, typology, romanticism, Jadid literature, motif of rebellion, philosophical drama, poetic expression, semantic analysis, artificial intelligence, AI analysis.

Jahon adabiyoti taraqqiyotida dramatik asarlar inson tafakkuri, ruhiy kechinmalari va jamiyatdagi murakkab ziddiyatlarni badiiy ifodalashning muhim vositasi sifatida alohida ahamiyat kasb etadi. Ayniqsa, inson va ilohiy kuch o'rtasidagi munosabatlar, erkinlik va taqdir, isyon va itoat kabi abadiy falsafiy muammolar turli davr va madaniyatlarda o'ziga xos talqin etilgan. Shu nuqtayi nazardan, Jorj Gordon Bayronning "Kain" dramasi hamda Abdurauf Fitratning "Shaytonning tangriga isyoni" asari o'zaro qiyoslash uchun dolzarb va ilmiy jihatdan muhim manba hisoblanadi. Bayronning "Kain" asari romantizm estetikasi asosida yaratilgan bo'lib, unda insonning ichki isyoni, mavjud tartib-qoidalarga nisbatan shubha va metafizik izlanishlar markaziy o'rinni egallaydi. Asarda Kain obrazi orqali insonning bilimga intilishi, adolat va haqiqatni anglash yo'lidagi kurashi hamda ilohiy hukmga nisbatan noroziligi chuqur falsafiy talqin etiladi. Bu drama o'zining ruhiy-intellektual keskinligi bilan ajralib turib, unda individual ong va erkin fikrning ustuvorligi yaqqol namoyon bo'ladi.

Fitratning "Shaytonning tangriga isyoni" asari esa jadid adabiyotining muhim namunalaridan biri bo'lib, unda muallif o'z davrining ijtimoiy-siyosiy muammolarini ramziy-falsafiy shaklda ifodalagan. Fitratning keng qamrovli ilmiy va badiiy merosidan ma'lumki, u nafaqat adib, balki faylasuf, tarixchi va tilshunos sifatida ham inson, jamiyat va hokimiyat o'rtasidagi munosabatlarni chuqur tahlil qilgan. Mazkur dramada "isyon" g'oyasi faqat diniy yoki metafizik mazmunda emas, balki ijtimoiy adolatsizlikka qarshi norozilik, insoniy qadriyatlarining

poymol etilishiga qarshi ruhiy qarshilik sifatida talqin etiladi. Fitrat ijodida, xususan, uning dramatik asarlarida Vatan, millat va erkinlik g'oyalari yetakchi o'rin tutadi. Yuqorida keltirilgan ma'lumotlardan ko'rinib turibdiki, uning she'riyati va dramalarida ham yurt taqdiri, milliy uyg'onish, zulm va istibdodga qarshi kurash motivlari ustuvor hisoblanadi. Bu jihatlar "Shaytonning tangriga isyoni" asarida ham o'z aksini topib, ramziy obrazlar orqali jamiyatdagi ziddiyatlar va ma'naviy inqiroz yoritiladi.

Mazkur maqolaning asosiy maqsadi — Bayron va Fitrat asarlaridagi dramatik konseptlarni tarjima jarayonida qiyosiy o'rganish, ularning interpretatsion xususiyatlarini ochib berish hamda tipologik o'xshashlik va farqlarni aniqlashdan iborat. Shuningdek, tadqiqotda har ikki asarda isyon motivining badiiy ifodasi, obrazlar tizimi va falsafiy mazmuni tahlil qilinib, tarjimada ularning qay darajada saqlanishi masalasi ham ko'rib chiqiladi. Bugungi kunda adabiy matnlarni tahlil qilishda zamonaviy yondashuvlar, jumladan sun'iy intellekt (AI) texnologiyalaridan foydalanish imkoniyatlari kengayib bormoqda. Shu bois ushbu tadqiqotda an'anaviy qiyosiy tahlil bilan bir qatorda AI asosidagi semantik va stilistik tahlil usullari ham qo'llanilib, dramatik matnlarning chuqurroq o'rganilishiga erishish maqsad qilingan. Natijada, mazkur kirish qismi tadqiqotning nazariy va metodologik asoslarini belgilab berib, Bayron va Fitrat asarlarining badiiy-falsafiy mohiyatini qiyosiy yoritish uchun zarur ilmiy zamin yaratadi.

Adabiyotlar sharhi

Mazkur tadqiqotni amalga oshirish jarayonida o'zbek va jahon adabiyotshunosligida Jorj Gordon Bayron hamda Abdurauf Fitrat ijodiga bag'ishlangan ilmiy manbalar chuqur o'rganildi va tahlil qilindi. Men o'qigan adabiyotlardan kelib chiqib aytish mumkinki, ushbu ikki adib asarlarida ilgari surilgan dramatik konseptlar turli davr va madaniy muhitlarga mansub bo'lishiga qaramay, umumiy falsafiy asosga ega. Chet el adabiyotlari orasida tahlillar olib borganimda, Bayronning "Kain" dramasi romantizm davrining muhim namunasi sifatida talqin qilinishi, unda insonning metafizik izlanishlari, erkinlikka intilishi va ilohiy tartibga nisbatan tanqidiy munosabati asosiy tadqiqot obyekti sifatida qaralishi aniqlanadi. Xususan, G'arb adabiyotshunosligida Bayron ijodi individualizm, ekzistensial qarashlar va ruhiy konfliktlar bilan bog'liq holda o'rganiladi. Tadqiqotchilar Kain obrazini faqat diniy qahramon emas, balki fikrlovchi va shubha qiluvchi inson timsoli sifatida baholaydilar.

O'zbek adabiyotshunosligida esa Fitrat ijodi, ayniqsa uning dramatik asarlari keng qamrovli ilmiy izlanishlar markazida bo'lib kelgan. Men o'rgangan manbalarda Fitratning "Shaytonning tangriga isyoni" asari ko'proq ijtimoiy-falsafiy drama sifatida talqin etiladi. Tadqiqotchilar uning mazkur asarida inson, jamiyat va hokimiyat o'rtasidagi ziddiyatlarni ramziy obrazlar orqali ifodalaganini alohida ta'kidlaydilar. Fitratning ko'p qirrali ijodiy merosi — uning she'riyati, publitsistikasi va ilmiy tadqiqotlari — ushbu dramani chuqurroq anglash uchun muhim nazariy asos vazifasini bajaradi. Fitratning ijodi faqat badiiy yo'nalish bilan cheklanmay, balki tilshunoslik, tarix, falsafa va madaniyatshunoslik sohalarini ham qamrab oladi. Bu esa uning dramatik asarlarida, jumladan "Shaytonning tangriga isyoni"da ham keng qamrovli tafakkur va chuqur falsafiy yondashuv mavjudligini ko'rsatadi. Uning dramalarida Vatan, millat, erkinlik va ijtimoiy adolat masalalari yetakchi o'rin tutadi. Chet el va mahalliy adabiyotlarni qiyosiy o'rganish natijasida shuni kuzatdimki, Bayron va Fitrat asarlarida isyon motivi turlicha tarixiy va madaniy sharoitda shakllangan bo'lsa-da, ular o'rtasida muayyan tipologik yaqinlik mavjud. Bayronda bu isyon ko'proq individual va metafizik xarakterga ega bo'lsa, Fitratda u ijtimoiy va milliy ozodlik g'oyalari bilan chambarchas bog'langan. Shuningdek, tarjima nazariyasiga oid manbalarni o'rganish davomida dramatik asarlarni tarjima qilishda mazmuniy aniqlik bilan bir qatorda uslubiy va poetik xususiyatlarni saqlash muhimligi qayd etiladi. Men o'rgangan ilmiy ishlarda tarjima jarayonida interpretatsiya muqarrar hodisa sifatida qaralib, u asarning yangi madaniy muhitda qayta yaratilishini ta'minlovchi omil sifatida baholanadi. Zamonaviy tadqiqotlarda esa sun'iy intellekt (AI) asosida matnlarni tahlil qilish masalasi ham keng yoritilmoqda. Chet el adabiyotlari orasida olib borgan tahlillarim shuni ko'rsatdiki, AI vositalari yordamida matnlarning semantik

va stilistik qatlamlarini aniqlash, turli tarjima variantlarini solishtirish va interpretatsion farqlarni aniqlash imkoniyati mavjud. Bu esa dramatik asarlarni qiyosiy o'rganishda yangi metodologik yondashuvlarni shakllantirishga xizmat qiladi. Bayron va Fitrat ijodini qiyosiy o'rganish uchun mustahkam nazariy asos yaratadi. Ushbu manbalar asosida dramatik konseptlarning interpretatsiyasi, tipologik o'xshashliklari va tarjima jarayonidagi o'ziga xos jihatlarini chuqur tahlil qilish imkoniyati yuzaga keladi.

Tadqiqot metodologiyasi

Darhaqiqat, adabiy asarlarni qiyosiy o'rganishda metodologik yondashuvning to'g'ri tanlanishi tadqiqot natijalarining ilmiy asoslangan va ishonchli bo'lishini ta'minlaydi. Dramatik asarlarni tahlil qilishda nafaqat ularning badiiy mazmuni, balki falsafiy, ijtimoiy va madaniy qatlamlarini ham birgalikda o'rganish muhim ahamiyatga ega. Shu nuqtayi nazardan, Jorj Gordon Bayronning "Kain" hamda Abdurauf Fitratning "Shaytonning tangriga isyoni" asarlarini qiyosiy tahlil qilishda kompleks metodologik yondashuv qo'llanildi. Tadqiqot jarayonida qiyosiy-adabiy tahlil, interpretatsion tahlil, tipologik yondashuv hamda matnni semantik-stilistik o'rganish usullari asosiy metodlar sifatida tanlandi. Qiyosiy yondashuv orqali har ikki asarda aks etgan dramatik konseptlar, xususan, isyon motivi, inson va ilohiylik o'rtasidagi ziddiyat hamda erkinlik tushunchasi o'zaro solishtirildi. Interpretatsion metod esa asarlarning mazmunini turli madaniy va tarixiy kontekstlarda qayta talqin qilish imkonini berdi. Fitrat asarida diniy obrazlar — Tangri, Shayton, Farishtalar va Odam — ramziy vosita sifatida qo'llanilib, ular orqali XX asr ijtimoiy-siyosiy hayoti, jamiyatdagi mafkuraviy qarama-qarshiliklar va insoniy munosabatlar yoritilgan. Shu bois tadqiqotda ramziy obrazlarni tahlil qilish va ularning funksional yukini aniqlash ham metodologik jihatdan muhim o'rin egalladi. Shuningdek, Bayronning "Kain" asarida romantik individualizm, ichki ziddiyat va metafizik izlanishlar asosiy o'rinda turadi. Shu sababli ushbu asarni tahlil qilishda psixologik va falsafiy yondashuvlar ham qo'llanildi. Har ikki asarni qiyoslash jarayonida tipologik metod yordamida umumiy va farqli jihatlar aniqlanib, dramatik konseptlarning universalligi va milliy o'ziga xosligi ochib berildi.

Tadqiqotda zamonaviy ilmiy yondashuvlardan biri sifatida sun'iy intellekt (AI) asosidagi tahlil imkoniyatlaridan ham foydalanildi. AI vositalari yordamida matnlarning semantik tuzilishi, stilistik xususiyatlari va tarjima jarayonidagi o'zgarishlar tahlil qilinib, natijalar an'anaviy metodlar bilan solishtirildi. Bu esa tadqiqotning ilmiy aniqligini oshirishga xizmat qildi. Umuman olganda, ushbu tadqiqotda qo'llanilgan metodologik yondashuvlar Bayron va Fitrat asarlaridagi dramatik konseptlarni chuqur va tizimli o'rganish, ularni qiyosiy, tipologik hamda interpretatsion jihatdan tahlil qilish imkonini berdi.

Tahlil va natijalar

Jorj Gordon Bayronning "Kain" dramasi hamda Abdurauf Fitratning "Shaytonning tangriga isyoni" asari o'rtasida dramatik konseptlar nuqtayi nazaridan o'xshashliklar bilan bir qatorda sezilarli tafovutlar ham mavjud. Ushbu asarlarni qiyosiy tahlil qilish jarayonida men avvalo isyon motivining talqiniga, obrazlar tizimiga hamda konflikt qurilishiga e'tibor qaratdim. Men amalga oshirgan tahlillar shuni ko'rsatadiki, Bayron asarida isyon individual ong darajasida kechadi va u ko'proq insonning ichki iztiroblari, shubhalari hamda haqiqatni anglashga bo'lgan intilishi bilan bog'liq. Kain obrazi orqali muallif insonning bilimga chanqoqligi va mavjud tartibga nisbatan tanqidiy munosabatini falsafiy jihatdan yoritadi. Biroq tanqidiy yondashuv bilan qaralganda, Bayron dramatik konsepsiyasida ba'zi joylarda fikrlar haddan tashqari abstraklashib ketadi, bu esa oddiy o'quvchi uchun asarni to'liq idrok etishni murakkablashtiradi. Shaxsiy tahlillarimdan kelib chiqib aytish mumkinki, Fitratning "Shaytonning tangriga isyoni" asarida esa isyon motivi ijtimoiy-falsafiy mazmunga ega bo'lib, u nafaqat diniy syujet, balki tarixiy va ijtimoiy kontekst bilan ham chambarchas bog'langan. Asarda Tangri, Shayton, Farishtalar va Odam kabi obrazlar ramziy tizim sifatida xizmat qiladi va ular orqali jamiyatdagi qarama-qarshiliklar, mafkuraviy bosim hamda inson erkinligi masalalari ifodalanadi. Shu bilan birga, Fitratning ushbu asarida didaktik ohangning ustunligi seziladi, bu esa badiiy erkinlikni biroz

cheqlab qo‘ygan bo‘lishi mumkin. Men o‘tkazgan qiyosiy tahlil natijalariga ko‘ra, har ikki asarda dramatik konflikt markazida inson va oliy kuch o‘rtasidagi ziddiyat turadi, biroq Bayronda bu ziddiyat ko‘proq metafizik va ekzistensial xarakterga ega bo‘lsa, Fitratda u ijtimoiy va ma‘naviy muammolar bilan uyg‘unlashgan holda namoyon bo‘ladi. Shu nuqtayi nazardan, Bayron asarida falsafiy chuqurlik kuchli bo‘lsa-da, Fitrat asarida g‘oyaviy yo‘naltirilganlik va maqsadga muvofiqlik ustunlik qiladi.

Tanqidiy yondashuv asosida shuni ham qayd etish kerakki, Bayron ijodida obrazlar va voqealar tizimi ko‘proq universal falsafiy umumlashmalarga xizmat qilsa, Fitrat asarida tarixiy-realistik va ma‘naviy-ma‘rifiy vazifalar aniq seziladi. Bu esa ularning dramatik konseptlarini qiyoslashda muhim metodologik farqni yuzaga keltiradi. Men olib borgan tahlillar davomida Fitrat asarida milliy g‘oya va ijtimoiy uyg‘onish motivlari kuchli ekanligini, Bayron esa inson ongining ichki ziddiyatlarini ko‘proq umumiy insoniy muammo sifatida ko‘tarishini aniqladim. Shuningdek, tarjima nuqtayi nazardan qaralganda, har ikki asarning mazmunini boshqa tilga o‘girish jarayonida interpretatsion o‘zgarishlar yuzaga kelishi tabiiy hol hisoblanadi. Mening kuzatishlarim shuni ko‘rsatadiki, tarjima jarayonida ayniqsa ramziy obrazlar va falsafiy tushunchalarni to‘liq adekvat berish murakkab vazifalardan biridir. Bu esa tarjimonning nafaqat lingvistik, balki madaniy va falsafiy bilimlarga ham ega bo‘lishini talab qiladi.

Sun‘iy intellekt (AI) yordamida amalga oshirilgan yordamchi tahlillar natijasida matnlarning semantik qatlamlari, stilistik xususiyatlari va obrazlar o‘rtasidagi bog‘liqliklar yanada tizimli ravishda aniqlash imkoniyati paydo bo‘ldi. Biroq tanqidiy nuqtayi nazardan aytganda, AI tahlillari insoniy interpretatsiyani to‘liq almashtira olmaydi, chunki adabiy matnning badiiy-estetik qiymati ko‘pincha kontekstual va subyektiv omillarga bog‘liq bo‘ladi. Bayron va Fitrat asarlaridagi dramatik konseptlar o‘zaro yaqin tipologik asosga ega bo‘lsa-da, ularning badiiy talqini, g‘oyaviy yo‘nalishi va ifoda uslubi sezilarli darajada farqlanadi. Bu farqlar esa har bir asarning o‘z davri, madaniy muhiti va muallifning dunyoqarashi bilan bevosita bog‘liq ekanligini ko‘rsatadi.

1-Jadval: Jorj Gordon Bayron va Abdurauf Fitrat asarlarining dramatik konseptlarini qiyosiy tahlil qilish jadvali

Tahlil yo‘nalishi	Bayron – “Kain”	Fitrat – “Shaytonning tangriga isyoni”
Asarning g‘oyaviy asosi	Inson ongining erkinligi, metafizik izlanishlar, individual isyon	Ijtimoiy adolatsizlik, milliy uyg‘onish, ma‘naviy-axloqiy qarashlar
Isyon motivi talqini	Ichki, falsafiy va ekzistensial isyon	Ijtimoiy va ramziy isyon, jamiyatga yo‘naltirilgan
Asosiy konflikt	Inson va ilohiy tartib o‘rtasidagi ruhiy ziddiyat	Inson, jamiyat va mafkura o‘rtasidagi ziddiyat
Obrazlar tizimi	Kain, Lyutsifer, Abel kabi obrazlar orqali falsafiy fikr ifodalanadi	Tangri, Shayton, Farishtalar, Odam obrazlari orqali ramziy mazmun beriladi
Badiiy uslub	Romantik-falsafiy, chuqur psixologik tahlil	Ramziy, didaktik va ijtimoiy-falsafiy yo‘nalish
Konfliktning xarakteri	Individual va ichki ruhiy konflikt	Tashqi va ijtimoiy konflikt, ramziy ifoda bilan boyitilgan
Tarixiy-madaniy kontekst	Yevropa romantizmi, ekzistensial tafakkur	Jadidchilik davri, XX asr ijtimoiy-siyosiy muhit
Asarning maqsadi	Inson ongining chegaralari va erkin fikrni ko‘rsatish	Jamiyatni uyg‘otish, ma‘naviy islohotga chaqirish
Tarjima va interpretatsiya	Falsafiy chuqurlik sababli tarjimada talqin muhim	Ramziy obrazlar tarjimada madaniy moslashtirishni talab qiladi

Jorj Gordon Byronning “Kain” dramasi hamda Abdurauf Fitratning “Shaytonning tangriga isyoni” asari dramatik konseptlar nuqtayi nazaridan muhim tipologik o‘xshashliklarga ega bo‘lib, ular inson va ilohiy kuch o‘rtasidagi ziddiyat, isyon motivi hamda erkinlik masalasini yoritishda umumiy falsafiy asosga tayanadi. Shu bilan birga, har ikki asar o‘zining yaratilgan davri, madaniy muhiti va muallif dunyoqarashiga ko‘ra o‘ziga xos xususiyatlarni namoyon etadi. Tahlillar natijasida Byron ijodida isyon ko‘proq individual ong, ichki ruhiy kechinmalar va metafizik izlanishlar bilan bog‘liq holda ifodalangani, Fitrat asarida esa bu motiv ijtimoiy-falsafiy mazmun kasb etib, jamiyatdagi ziddiyatlar, ma‘naviy inqiroz va milliy uyg‘onish g‘oyalari bilan uyg‘unlashgani aniqlandi. Bu esa dramatik konfliktning Bayronda ichki, Fitratda esa ko‘proq tashqi va ramziy xarakterga ega ekanligini ko‘rsatadi. Shuningdek, tarjima jarayonida mazkur asarlarning interpretatsiyasi muhim o‘rin tutadi, chunki obrazlar tizimi, falsafiy tushunchalar va badiiy uslub turli madaniy kontekstlarda qayta talqin etiladi. Mening kuzatishlarimga ko‘ra, ramziy obrazlarni tarjima qilishda ularning semantik yukini saqlab qolish va madaniy moslikni ta‘minlash asosiy vazifalardan biri hisoblanadi. Sun‘iy intellekt (AI) asosida amalga oshirilgan yordamchi tahlillar esa matnlarning semantik va stilistik jihatlarini chuqurroq o‘rganishga imkon berdi. Biroq, bu texnologiyalar an‘anaviy adabiy tahlilni to‘liq almashtira olmaydi, balki uni to‘ldiruvchi vosita sifatida xizmat qiladi. Ushbu tadqiqot Byron va Fitrat asarlarining dramatik konseptlarini qiyosiy o‘rganish orqali ularning tipologik yaqinligi va milliy-madaniy o‘ziga xosligini aniqlashga, shuningdek, tarjima va interpretatsiya jarayonlarining adabiy matn mazmuniga ta‘sirini yoritishga xizmat qiladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO‘YXATI

1. Byron J. G. Cain. — London: 1821.
2. Fitrat A. Shaytonning tangriga isyoni. — Toshkent: O‘rta Osiyo davlat nashriyoti, 1924.
3. Fitrat A. Qiyomat (bitta muqovada qayta nashr). — Toshkent, 1967.
4. Baldauf I. Abdurauf Fitrat asarlarining nemischa tarjimasi va tadqiqi. — 1997.
5. Qosimov B. Fitrat va jadid adabiyoti masalalari. — Toshkent: Fan nashriyoti.
6. Qiyosiy adabiyotshunoslik va tarjima nazariyasiga oid ilmiy maqolalar to‘plami.
7. Romantizm davri adabiyoti bo‘yicha nazariy manbalar.
8. Zamonaviy adabiy tahlilda sun‘iy intellekt texnologiyalariga oid ilmiy tadqiqotlar.
9. Курбонов П. А. Байрон ижодида Шарқ ва шарқона мотивлар тавсифи (қиёс ва таржима): Дис. ... д-ра филол. наук. – Самарканд, 2019. – 141 с.
10. Курбонов П.А. Ж.Байроннинг “Манфред” драматик достони таржимасида монологларнинг берилиши. Тошкент -2008 й. 538-б
11. <https://inlibrary.uz> >
12. <https://www.scribd>.